

the reaction on the higher official level. In the conditions of political factor's growth and the centers of political and ideological activity appearing, determinated situation caused the national movement's revival.

Keywords: Old Kyiv community, Ukrainian, national idea, identity, tsarist policy document.

До редакції надійшла 31.03.2016.

УДК 94:323.(438)(=161.2)(092) «1934.06/1937.01

© Олена Кір'янова
(Київ)

БОРОТЬБА РОМАНА ШУХЕВИЧА ТА УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕГРАЛЬНИХ НАЦІОНАЛІСТІВ З РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (СЕРЕДИНА ЧЕРВНЯ 1934 Р. – ПОЧАТОК СІЧНЯ 1937 Р.)

Стаття присвячена важливому періоду боротьби українських інтегральних націоналістів, і зокрема Романа Шухевича супроти репресивно-каральної системи Другої Речі Посполитої. Головну увагу приділено подіям, які відбувалися у житті Р. Шухевича після його арешту 17 червня 1934 р., зокрема, судовим процесам та перебуванню в концентраційному таборі в Березі-Картузькій до початку січня 1937 р.

Аналізуючи перебування Р. Шухевича у в'язницях, концтаборі та його участь у судових процесах (сер. червня 1934 р. – поч. січня 1937 р.), зроблено низку узагальнень: по-перше, перебуваючи в ув'язненні й під слідством, Роман мужньо витримав усі випробування і залишився вірним своїм націоналістичним переконанням; по-друге, під час Варшавського (18.11.1935 – 13.01.1936 рр.), де був лише у статусі свідка, і, особливо, Львівського (25.05. – 26.06.1936 р.) судових процесів, де перебував у списку обвинувачених під № 2, зразу ж після С. Бандери, Р. Шухевич тримався гідно, всі звинувачення у діяльності в ОУН відкидав, лише наостанок визнав, що є прихильником ОУН; по-третє, навіть, будучи два з половиною роки в ув'язненні, Роман не тільки зберіг повагу своїх побратимів-націоналістів, а й здобув шанування як у середовищі кримінальних злочинців (які поважають, насамперед, сильних особистостей), так і серед своїх опонентів – польських правоохоронців.

Ключові слова: Роман Шухевич, Організація Українських Націоналістів (ОУН), Крайова Екзекутива Організації Українських Націоналістів Західно Українських Земель (КЕ ОУН ЗУЗ), репресивно-каральна система Другої Речі Посполитої, інтегральний націоналізм.

Доцільність наукової розвідки про українського патріота, націоналіста Романа Шухевича проявляється в недостатньому вивченні його революційної боротьби проти репресивно-каральної системи Другої Речі Посполитої в період сер. червня 1934 р. – поч. січня 1937 рр., коли його було заарештовано польською поліцією, а вже 6–7 липня заслано без достатніх доказів вини до щойно відкритого концентраційного табору в Березі-Картузькій. Розпорядження про його арешт було видане через два дні після вбивства Б. Перацького президентом Другої Речі Посполитої І. Мосціцьким – 17 червня 1934 р. Сподіваємося, що отримана в процесі дослідження інформація допоможе патріотично налаштованим українцям не тільки осягнути значення непересічної особистості Р. Шухевича у вітчизняному державотворчому процесі, а й практично використовувати здобутки і втрати, національно-визвольного руху 30–40-х років ХХ ст. у розбудові Української Самостійної Соборної Держави на початку третього тисячоліття.

Метою статті є вивчення і узагальнення літератури й опублікованих джерел про переслідування українських інтегральних націоналістів, і,

зокрема, Р. Шухевича репресивно-каральною системою Другої Речі Посполитої. Реалізація мети визначає завдання статті: простежити події, які відбувалися у житті Р. Шухевича після його арешту 17 червня 1934 р., зокрема, його змагальність з судовою системою, а потім перебування в концентраційному таборі в Березі-Картузькій, яке не тільки його не зламало, але ще більше загартувало для подальшої революційної боротьби. Об'єктом статті є боротьба Р. Шухевича та українських інтегральних націоналістів супроти репресивно-каральної системи Другої Речі Посполитої. Предметом статті є репресії польської правоохоронної системи супроти членів ОУН загалом, і Р. Шухевича, зокрема. Хронологічні рамки роботи (сер. червня 1934 р. – поч. січня 1937 р.), коли Р. Шухевич був позбавлений волі і перебував в ув'язненні. Територіальні межі статті окреслюють терени західноукраїнських земель першої половини ХХ ст., які входили до складу Другої Речі Посполитої (1918–1939).

Проведений комплексний аналіз джерел, досліджень і публікацій, в яких було започатковано розв'язання даної проблеми засвідчив, що заявлена тематика потребує подальшого фа-

хового вивчення. Назвемо лише найважливіші праці, які безпосередньо дотичні до цієї вагомій теми. Зокрема, це розвідки таких дослідників як: Б. Кравців, П. Мірчук, М. Посівнич та ін. [2; 5; 6; 7; 11]. Водночас важливими для вивчення досліджуваної теми постають опубліковані збірники документів та спогадів про діяльність українських інтегральних націоналістів та Р. Шухевича [1; 3; 4; 8; 9; 10]. Проте, попри всі вище перераховані праці проблема дослідження революційної боротьби Р. Шухевича поки що залишається малодослідженою і потребує подальшого вивчення. У статті використані такі наукові методи та принципи, як принцип історизму, тобто об'єктивне вивчення революційної боротьби Р. Шухевича. Також у статті використано порівняльно-історичний метод, який дав змогу проаналізувати реальні напрацювання й прорахунки вітчизняних інтегральних націоналістів і вагомий внесок Р. Шухевича у визвольну боротьбу українців.

Період тяжких випробувань у житті і революційній боротьбі Р. Шухевича супроти репресивно-каральної системи Другої Речі Посполитої розпочався влітку 1934 р. 17 (за іншими даними – 18) червня його заарештувала польська поліція, а вже 6–7 липня він був засланий без достатніх доказів вини до щойно відкритого концентраційного табору в Березі-Картузькій [7, с. 24]. За свідченням П. Мірчука наказ про його заснування було видано через два дні після вбивства Б. Перацького президентом Другої Речі Посполитої І. Мосціцьким – 17 червня 1934 р. Саме тоді й почалися масові арешти серед українців, яких поліція підозрювала у причетності до ОУН загалом, і атентату міністра, зокрема. Табір «урочисто відкрили» 5 липня 1934 р. у порожніх будинках колишнього російського монастиря, а потім російських військових казарм у місцевості поблизу містечка Береза Картузька на Поліссі (нині м. Береза Брестської обл. в Білорусі), за 92 км на північний схід від білоруського Бресту, біля залізниці Брест-Барановичі [5, с. 429–431].

Перебування Р. Шухевича у Березі Картузькій було тяжким. Ось що писав П. Мірчук про ці події: «У таборі було впроваджено ригор жорстокого поліцейського терору. Всі в'язні мусіли працювати десять, згодом вісім годин денно під наглядом поліції, яка навмисно знущалася над ними, при чому офіційно було дозволено бити в'язнів «за найменший вияв непослуху» [5, с. 431].

Шість тяжких місяців провели у концтаборі Р. Шухевич та його побратими (липень 1934 р. – січень 1935р.). Як свідчить історик Микола

Посівнич, «праця в'язнів зводилася до осушування поліських боліт, будівництва доріг, корчування дерев, сільськогосподарських робіт, забезпечення функціонування табору тощо. Однак і в тих нелюдських умовах в'язні створили націоналістичну організацію самооборони, яку очолювали Роман Шухевич, Володимир Янів, Дмитро Грицай, Михайло Кравців. Вони відразу згуртувалися, виявляючи солідарність у взаємній охороні й допомозі в будь-якій ситуації. Навіть у тих страшних обставинах українські в'язні організувалися для підвищення своїх знань У таборі Шухевича приписали до групи кочегарів, які взимку носили вугілля й розпалювали печі» [7, с. 25].

Також Р. Шухевичу допомагала вижити і зберегти людяність його віра в Бога. З цього приводу В. Макар згадував: «Світлим прикладом може служити славної пам'яті Роман Шухевич, який щоденно гаряче молився і ніколи не розлучався з хрестиком, що висів у нього на шії» [4, с. 59]. За свідченням Б. Кравців: «Знущання в Березі Картузькій, нестерпні в'язничні умови – все те не послабило в нічому духового ставлення Романа Шухевича, не зломало його, навпаки ще більше загартувало його. Силу видержувати всі труднощі і знущання давала йому, зацімлена колись матір'ю глибока релігійність і побожність: на шії носив завжди посвячений медалик, в Березі Картузькій чи в львівських Бригідках кожного ранку й вечору застигав у молитовній задумі і за його почином політичні в'язні в Бригідках завели звичай спільної ранньої і вечірньої молитви» [2, с. 16].

Польська поліція перші арешти проводила наосліп, ув'язнюючи всіх тих, хто на її думку мав хоч якесь відношення до ОУН, а вже восени 1934 р. вона заарештувала майже все керівництво КЕ ОУН ЗУЗ. Як було насправді, і чому польська поліція швидко довела справу до суду дає пояснення П. Мірчук: «Осіною 1934 р. до рук польської поліції і судових властей попав якимось дивом т.зв. «Архів Сеника» – 418 оригіналів і 2055 копій організаційних документів УВО й ОУН, звітів, протоколів, фінансових зіставлень ПУН тощо. Про даних членів УВО й ОУН у всіх тих документах подано інформації під їхніми організаційними псевдами. Але поліція довідавшись з тих документів про факти, дати, місце акцій чи інших дій УВО й ОУН, сконструювала «зізнання» Бандери, Підгайного та інших і на слідстві сказала, що дані члени КЕ ОУН вже до всього призналися, тому немає потреби переслухуваному далі не признаватися. Поліцейний підступ вдався.

Зловивши на те Малюца, Підгайний, а далі й Мигаль і Макарушка і не стямившись, як при підтвердженню поданих поліцією фактів розкрили, хто за яким псевдо криється» [1, с. 57].

Отже, польській поліції вдалося зібрати значну доказову базу на інтегральних націоналістів. Логічним результатом її роботи став політичний процес, який набув розголосу на всю Європу, і навіть Північну Америку. На лаві підсудних опинилися 12 членів ОУН. Судовий процес відбувався у Варшаві з 18 листопада 1935 р. по 13 січня 1936 р. За даними П. Мірчука, «на лаві підсудних сиділи: 1. Степан Бандера, 26 років, син українського священника, студент агрономії у львівській політехніці; 2. Микола Лебідь, 25 років, абсолювент (випускник) гімназії; 3. Дарія Гнатівська, 23 роки, абсолювентка гімназії; 4. Ярослав Карпинець, 30 років, студент краківського університету; 5. Микола Климишин, 26 років, студент краківського університету; 6. Інженер Богдан Підгайний, 31 рік, абсолювент данцізької політехніки; 7. Іван Малюца, 25 років, студент львівської політехніки; 8. Яків Чорний, 28 років, студент люблінського університету; 9. Євген Качмарський, 25 років, закінчив 5 клас гімназії; 10. Роман Мигаль, 24 роки, студент львівського університету; 11. Катерина Зарицька, 21 рік, студентка львівської політехніки; 12. Магістр Ярослав Рак, 27 років, адвокатський конціпієнт. Усіх підсудних звинувачували у приналежності до ОУН, вбивства Б. Перацького, у веденні підривної антипольської діяльності тощо. Судовий процес виявив, що серед українських націоналістів є як герої, так, на жаль, і зрадники. Так, І. Малюца, Р. Мигаль, Б. Підгайний та Є. Корчмарський не тільки визнали свою вину, але й «сипали» (здали) інших [5, с. 389].

У той час С. Бандера і більшість звинувачених трималися гідно. Варшавський судовий процес широко висвітлювався як польською, так і світовою пресою. С. Бандера це використав, як рекламну компанію ідеології українського інтегрального націоналізму й свою персональну роль у національно-визвольному процесі. Він звернувся до суду з вимогою розмовляти і свідчити українською мовою, виголошував патріотичні промови, вітався і відповідав на привітання свідків «Слава Україні!» тощо. Така хоробра поведінка посприяла перетворенню С. Бандери на харизматичного лідера спочатку лише галицької націоналістичної молоді, а з часом і трансформування його на символи українського спротиву 40–50-х рр. ХХ ст. У свою чергу Р. Шухевич на Варшавському процесі проходив лише як свідок, зайвого не го-

ворив. Оскільки інформація з «Архіву Сеніка» та свідчення деяких підсудних не надали прямих доказів того, що Р. Шухевич був головним організатором терористичних акцій. У підсумку польський суд виніс такий вирок: «С. Бандера, М. Лебедь і Я. Карпинець – кара на смерть із заміною на підставі амністії на довічне тюремне ув'язнення; М. Климишин і Б. Підгайний – довічне тюремне ув'язнення; Д. Гнатівська – 15 років в'язниці, І. Малюца, Р. Мигаль і Є. Качмарський – по 12 років в в'язниці кожному; К. Зарицька – 8 років ув'язнення; Я. Рак і Я. Чорний – по 7 років в'язниці» [5, с. 389].

Щодо підсумку Варшавського процесу П. Мірчук писав так: «Зізнання Мигалья й Малюци перед судом та зізнання їх обидвох і Підгайного під час слідства, в яких вони не лише призналися самі, а «сипали» інших, були від'ємного сторінкою Варшавського процесу. Однак, вона губилася в світлі незвичайно гідної постави головних обвинувачених – Бандери, Лебедя, Гнатівської, Карпинця, Климишина, як теж Зарицької та Рака і свідків українців, підозрілих у приналежності до ОУН. Тому преса писала, що на лаві підсудних сиділи дві цілком різні групи: група провідних членів ОУН, очолена Бандерою, Крайовим провідником ОУН, які знають, чого хочуть, і яких не в силі зламати ні тортури кільканадцяти місячного слідства, ні мариво шибениці, – і група кількох осіб, які, мабуть, через якесь непорозуміння попали до ОУН і пробілися навіть на керівні становища» [5, с. 389–398].

На нашу думку, широкий розголос Варшавського процесу в європейській і світовій пресі, вплинув на досить м'який, як за вбивство високого державного урядовця, судовий вирок обвинуваченим, зазвичай польський суд за вбивство поляків карав на смерть звинувачених українців. Водночас, польська поліція, отримавши у своє розпорядження величезний масив інформації (т.зв. «Архів Сеніка», свідчення І. Малюци, Р. Мигалья, Б. Підгайного та Є. Качмарського тощо) щодо бойової діяльності ОУН, вирішила не зупинятися на досягнутому, а з користю для себе використати його, щоби повністю знищити підпільну структуру ОУН як впливову організацію й український осередок антипольської боротьби. Слідчі з особливим зазв'язттям продовжили «працювати» з тими, хто «заговорив». Передусім, вони звернули увагу на Богдана Підгайного і не прогадали, врешті-решт, він «здав» усіх, кого можна було здати, у тому числі й Романа Шухевича» [8, с. 25–26].

Р. Шухевич тяжко переніс звістку про зраду близького товариша, ось як описує це свідок тих

подій Б. Чайківський: «Роман ніяк не міг повірити й пережити того, що найкращий товариш його «всипав» (зрадив). За те, що Роман усе заперечував, його кинули до кацеби – пивниці. Була зима, пивниця була мокра, всі стіни й підлога були в льоді. Роман роздягнувся й ліг на підлогу, бо хотів дістати запалення легенів і вмерти – так переживав, що його зрадив найкращий друг. Але, на щастя, нічого не сталося. Він не дістав не те що запалення, а й навіть каторгу» [8, с. 26].

Попри важкі умови життя в'язня, моральні та фізичні навантаження, Р. Шухевич не тільки не зламався, а й став неформальним лідером, взірцем для наслідування, надійним побратимом для багатьох ув'язнених українських інтегральних націоналістів. Так, історик Микола Посівнич наводить свідчення одного з арештантів про те, як поводив себе в умовах концтабору Р. Шухевич: «Знав я Романа як абсолювента відділу будови мостів, гребель і доріг, тому здивували мене тонкість його правничого думання. Винахідливість зустріти когось і передати вказівки, як далі поступати, була в Романа подиву гідна. Ми подивлялися його бистроумність, а над усе холодну кров Він брав усе найтяжчі речі до ношення та відступав свої голодні порції харчу тим, що потребували більше, або були карані за якусь провину зменшеними харчами та побутом у карцері, звідки виходили «голодніші голодного вовка». Він умів кожному сказати якесь приємне слово та облегшити часто нестерпний тягар праці чи знущань польських поліцаїв Шухевич, до якого всі зразу стали відноситися, як до «старшого» [7, с. 26 – 27].

Професійна робота польських слідчих логічно завершилася новим судовим процесом над українськими інтегральними націоналістами, який тривав з 25 травня по 26 червня 1936 р. у Львові, і став продовженням Варшавського (18.11.1935–13.01.1936 рр.). Дослідник М. Посівнич вважає, що Львівський процес, на відміну від попереднього не викликав такого масового зацікавлення суспільства ні в Польщі, ні в Європі, ні в Північній Америці [7, с. 27–28].

Уже на Львівському процесі на лаві підсудних опинилися такі діячі ОУН: 1. Степан Бандера (27 років); 2. Роман Шухевич (29 років); 3. Володимир Янів (28 років); 4. Ярослав Стецько (24 роки); 5. Ярослав Макарушка (28 років); 6. Олександр Пашкевич (28 років); 7. Ярослав Сполоський (24 роки); 8. Богдан Підгайний (32 роки); 9. Іван Малюца (27 років); 10. Богдан Гнатевич (42 роки); 11. Володимир Коцюмбас (35 років); 12. Осип Машак (28 років); 13. Роман Мигаль (25 років); 14. Євген Качмарський

(26 років); 15. Іван Ярош (29 років); 16. Роман Сеньків (27 років); 17. Катерина Зарицька (22 роки); 18. Віра Свенціцька (22 роки); 19. Анна-Дарія Федак (24 роки); 20. Осип Феник (24 роки); 21. Володимир Івасик (26 років); 22. Іван Равлик (27 років); 23. Семен Рачун (27 років). Усім арештантам прокурор інкримінував державну зраду. Окрім того, перших дев'ятьох підсудних було звинувачено у приналежності до КЕ ОУН на ЗУЗ. Щодо Романа Шухевича, то він був одним з головних звинувачених (№ 2, зразу ж після Степана Бандери) під час Львівського процесу. Польські правоохоронці мали підозру, що Р. Шухевич був заступником Крайового Провідника ОУН ЗУЗ С. Бандери. Проте інформація зібрана ними в ході слідства, яка б напяму свідчила про організаційну й терористичну діяльність Р. Шухевича, виявилася досить суперечливою. У свою чергу, сам Роман і під час досудового слідства і на судовому процесі тримався твердо, на співпрацю з поляками не йшов, нічого не визначав і всі обвинувачення в терористичній діяльності відкидав [6, с. 59].

У свою чергу, С. Бандера продовжив поводитися так як під час Варшавського процесу. А оскільки польські слідчі виявили майже весь керівний склад КЕ ОУН ЗУЗ, то С. Бандера виступив на Львівському процесі вже як Крайовий Провідник ОУН ЗУЗ і розповів під час суду те, що на його думку повинні були знати про діяльність інтегральних націоналістів і українці, і поляки. Ось як П. Мірчук описав поведінку С. Бандери на суді: «Вже першого дня, коли Бандеру впроваджено на залю розправ останнім, всі підсудні встали, за ними й усі оборонці, спантеличені суді і прокурор та члени лави присяглих теж усі встали, а підсудні привітали Бандеру голосним «Слава Україні!». Це зробило потрясаюче враження на всіх присутніх, враження, що тривало не тільки весь час процесу» [6, с. 61].

Про перебіг Львівського процесу М. Посівнич надає таку інформацію: «Обвинувачених захищали одинадцять адвокатів, зокрема Шухевича – його дядько Степан Шухевич. З першого дня процесу Бандера та інші підсудні у виступах викривали злочини польської влади щодо України й українців. Обвинувачені розробили тактику поведінки на процесі: одна їх частина мала зізнатися в належності до ОУН і розкрити всі її ідеологічно-пропагандистські постулати, інша – повинна буда повністю заперечувати свою причетність до ОУН. Через «грписи» (таємні листи) Бандера зв'язався з тими, хто дав свідчення поліції, щоб вони відкликали

всі свої зізнання та пояснили свою поведінку українському суспільству» [7, с. 28].

Водночас ті члени ОУН, проти яких польські слідчі не мали прямих доказів (Д. Федак, В. Свенціцька, К. Зарицька, В. Івасик, І. Ярош, Р. Сеньків, В. Коцюмбас, І. Равлик, О. Феник і Р. Шухевич), повинні були послідовно заперечувати свою приналежність до організації. При цьому вони заявляли, що за своїми переконаннями є українськими націоналістами. На запитання: «Що спонукало підсудного до того, що вступив до ОУН?», Роман Шухевич якусь мить подумавши, голосно і виразно сказав: «Це був наказ мого серця!» [5, с. 29].

Вночі 26 червня 1936 р. польський суд виголосив вирок: С. Бандера і Р. Мигаль – довічне тюремне ув'язнення; Б. Підгайний, І. Малюца, Є. Качмарський, Р. Сеньків і О. Мащак – 15 років в'язниці; Я. Спольський – 7 років ув'язнення; Я. Макарушка – 6 років в'язниці; К. Зарицька, В. Янів, Я. Стецько, І. Равлик, О. Феник, В. Івасик, О. Пашкевич та І. Ярош – 5 років ув'язнення; Р. Шухевич, Б. Гнатевич і В. Коцюмбас – 4 роки в'язниці (інші дослідники, зокрема В. Кук і М. Посівнич свідчать про три роки ув'язнення, із зарахуванням слідчого арешту) [3, с. 25; 7, с. 29]; С. Рачун – 6 місяців в'язниці, В. Свенціцьку й А.-Д. Федак було звільнено з-під варти. Проте, на підставі амністії 1935 р., яка була проголошена польською владою щойно напередодні Варшавського процесу, всім засудженим до 5 років ув'язнення зменшено покарання на половину, а покараним терміном ув'язнення понад 5 і аж до 15 років – на одну третину [5, с. 411].

За даними Б. Чайківського: «У в'язниці Роман повадився дуже гідно. Його всі там поважали. Було таке, що до хати приходили час від часу злодії, що сиділи з ним в одній келії, й казали: «Пан отаман просив переказати те-то й те-то». Пізніше, коли він уже був на волі, я часом ходив з Романом на Кракедани (базар), де можна було купити різні речі, переважно крадені, й там він зустрічав знайомих з в'язниці (часом то були злодії). І всі вони з великою пошаною до нього ставилися, називали «пан отаман». Говорили здебільшого по-польськи, але українською – шанобливо «пан отаман». Якось ішли ми з Романом з церкви св. Юра. Приступає до нас якийсь цивіль. Роман каже: «То є шеф розвідки польської». Той вітається з нами й починає говорити до Романа: «Пане інженере» А Роман до нього: «Я би не хотів, аби ми так зустрічалися й бачилися. Люди виходять з церкви, побачать нас і скажуть, що я ваш агент». А той відповів:

«Ні, вони, напевно, скажуть, що шеф розвідки розмовляє з шефом контррозвідки». Таке було їхнє ставлення до Романа» [8, с. 24–25].

У тогочасних слідчих документах польської поліції зберігся опис і характеристика Р. Шухевича: зріст 168 см, блондин, очі голубі (небесні), чоло високе, похилене назад, виголений, обличчя продовгувате, риси обличчя гострі, шупла будова тіла, голова похилена праворуч, вбранний у попелясте вбрання сивого кольору. Далі знаходилися свідчення поліцейського агента: «Я певний, що Роман Шухевич був про кожного злочин ОУН на терені Львова докладно заінтересований, бо завжди перед черговими виступами ОУН на пару днів перед тим приїздив до Оглядова. У вище згаданий день 30 листопада ц.р. (1932 р., день нападу на пошту в Городку Ягайлонському) виїхав раннім поїздом, що прибуває до Радехова об 11.30 тому немає чого дивуватися, що Роман Шухевич в день убивства комісара Чеховського прибув до Оглядова й був тут цілий тиждень» [3, с. 25].

З цими свідченнями перекликаються спогади Б. Чайківського: «Пізніше, коли Романа арештували, мене викликав на переслуховування слідчий суддя Валігурський і прокурор Прахтель-Моравенські. Питали, де був Шухевич під час нападу на советське консульство, на Перацького, коли проводилися інші оунівські акції. То я все казав: «Його не було, поїхав до Оглядова». Валігурський сказав до прокурора: «То єст ясне. Як має щось статися, пан інженер іде до Оглядова» [8, с. 21].

Загалом, судові процеси над українськими інтегральними націоналістами справили великий резонанс як на українців, так і на поляків та інших громадян Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). Зокрема, у виданні польських радикальних народовців «Просто з Мосту» у статті «Справа найважливіша з важливіших» було вказано: «Ми, польські народовці, маємо обов'язок найголосніше казати про те, що існує український народ, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінити героїчне зусилля українського народу, який протягом сотень років не має своєї державності, що його русифікують, полонізують, роздирають, а він завжди триває Проте напруження жертвності, посвяти й героїзму тієї жменьки таке наявно велике, що його вистачає, не лише на те, щоб воскресити, а навіть створити націю» [5, с. 398]. Врешті, десь на початку січня 1937 р. репресивно-каральна система Другої Речі Посполитої змушена була повернути Р. Шухевичу волю та громадянські права.

Таким чином, аналізуючи перебування Р. Шухевича у в'язницях, концтаборі, та його участь у судових процесах (середина червня 1934 р. – початок січня 1937 р.) ми прийшли до таких висновків. По-перше, знаходячись в ув'язненні й перебуваючи під слідством, Р. Шухевич мужньо витримав усі випробування, нікого з друзів-націоналістів не зрадив, таємниць ОУН не видав; по-друге, під час Варшавського (18.11.1935–13.01.1936 рр.), де був лише у статусі свідка і, особливо, Львівського (25.05.–26.06.1936 р.) судових процесів, де пере-

бував у списку обвинувачених під № 2, зразу ж після С. Бандери, Р. Шухевич тримався гідно, всі звинувачення у діяльності в ОУН відкидав, лише наостанок визнав, що є прихильником ОУН; по-третє, навіть знаходячись два з половиною роки в ув'язненні, Р. Шухевич не тільки зберіг повагу своїх побратимів-націоналістів, а й здобув шанування як у середовищі кримінальних злочинців (які поважають, насамперед, сильних особистостей), так і серед своїх опонентів – польської поліції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Збірник на пошану Ген. Романа Шухевича (укладач Г. Васькович). – Мюнхен, Українська Видавнича Спілка, й Українського Інституту Освітньої Політики, Лондон-Мюнхен, 1990.
2. Кравців Б. Людина і вояк. В другу річницю смерті сл. п. Романа Шухевича-Чупринки / Б. Кравців. – Нью-Йорк, 1952.
3. Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний командир Української Повстанської Армії. Видання друге, доповнене / В. Кук. – Львів, 2005.
4. Макар В. Спомини та роздуми – Береза Картузька / В. Макар. – Торонто-Київ, 2001. – Т. 4.
5. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів: Перший том 1920–1939 / П. Мірчук. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк, 1968.
6. Мірчук П. Роман Шухевич (Ген. Тарас Чупринка) – командир армії безсмертних / П. Мірчук. – Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1970.
7. Посівнич М.Р. Роман Шухевич / М.Р. Посівнич. – К., 2007.
8. Чайківський Б. «Фама». Рекламна фірма Романа Шухевича / Б. Чайківський. – Львів, 2005.
9. Шухевич С. Моє життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон, 1991.
10. Юркевич М. Організація Українських Націоналістів (ОУН) / М. Юркевич // Довідник з історії України. – К., 1995. – Т. 2. – С. 308–312.
11. Янів В. Шухевич-Чупринка людина і символ. Доповідь на жалібній Академії в Мюнхені 19 листопада 1950 / В. Янів. – Мюнхен, 1950.

© *Елена Кирьянова*
(Київ)

БОРЬБА РОМАНА ШУХЕВИЧА И УКРАИНСКИХ ИНТЕГРАЛЬНЫХ НАЦИОНАЛИСТОВ С РЕПРЕССИВНО–КАРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМОЙ ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ (СЕРЕДИНА ИЮНЯ 1934 Г. – НАЧАЛО ЯНВАРЯ 1937 Г.)

Статья посвящена важному периоду борьбы украинских интегральных националистов против репрессивно-карательной системы Второй Речи Посполитой. Основное внимание уделено событиям, которые происходили в жизни Романа Шухевича после его ареста 17 июня 1934 р., в частности, судебным процессам и пребыванию в концентрационном лагере в Березе-Картузькой до начала января 1937г.

Анализируя пребывания Р. Шухевича в тюрьмах, концлагере, и его участие в судебных процессах (сер. июня 1934 – нач. января 1937), пришли к таким выводам. Во-первых, находясь в заключении и под следствием, Р. Шухевич мужественно выдержал все испытания, не сломался ни морально, ни физически, никого из друзей-националистов не сдал, тайн ОУН не выдал; во-вторых, во время Варшавского (18.11.1935–13.01.1936 гг.), где был только в статусе свидетеля и, особенно, Львовского (25.05.–26.06.1936 г.) судебных процессов, где находился в списке обвиняемых под № 2, сразу же после С. Бандеры, Р. Шухевич держался достойно, все обвинения в деятельности в ОУН отвергал, только напоследок признал, что симпатизирует ОУН; в-третьих, даже находясь два с половиной года в заключении, Роман не только сохранил уважение своих собратьев-националистов, но и получил уважение как в среде уголовников (которые уважают, прежде всего, харизматичных личностей), так и среди своих потенциальных противников - польских правоохранителей.

Ключевые слова: Организация украинских националистов, Роман Шухевич, Степан Бандера, репрессивно-карательная система Второй Речи Посполитой, интегральный национализм.

THE STRUGGLE OF ROMAN SHUKHEVYCH AND UKRAINIAN INTEGRAL NATIONALISTS WITH THE REPRESSIVE-PUNITIVE SYSTEM OF SECOND POLISH REPUBLIC (IN THE MIDDLE OF JUNE 1934 – IN THE BEGINNING OF JANUARY 1937)

The article is dedicated to the important period of struggle of Ukrainian integral nationalists and Roman Shukhevych as well with the repressive-punitive system of Second Polish Republic. The focus is on Roman Shukhevych's life after his detention on June 17, 1934, on his trials and on his sojourn in concentration camp of Bereza-Kartuzka until the beginning of January 1937.

One can make several generalizations after analyzing R. Shukhevych's imprisonment, sojourn in concentration camp and his being on trial (in the middle of June 1934 – in the beginning of January 1937). Firstly, Roman bore bravely all the severities during his detention. Secondly, he rejected all accusation of being privy to the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) during Warsaw trial (18.11.1935–13.01.1936) and Lviv trial (25.05.–26.06.1936.) – he was the second in the list of accused after S. Bandera.

Only at the end of the trial, Roman Shukhevych admitted that he supported the ideas of OUN. Thirdly, even during his two-year imprisonment, Roman not only saved the respect of his congeners among nationalists, but also gained the regard of criminals in prison – where only strong and charismatic person can deserve an esteem. Moreover, Roman Shukhevych earned the deference of his potential rivals – Polish enforcement officers.

Key words: Roman Shukhevych, Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), Executive Board of the Organization of Ukrainian Nationalists of Western Ukraine (OUN WU), repressive-punitive system of Second Polish Republic, integral nationalism.

До редакції надійшла 1.03.2016.

УДК 94 (477) (092) «1990/1994» Кучма Л.

© Сергій Шкабко
(Київ)

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕОНІДА КУЧМИ В ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ (1990–1994 РР.)

У статті основний акцент спрямовано на дослідження депутатського періоду суспільно-політичної та державної діяльності Леоніда Кучми. Проаналізовано передумови старту другого українського президента у великій політиці, громадсько-політичну та трудову діяльність в місті Дніпропетровську. Визначено особисте ставлення до питань перебудови, активізації суспільно-політичних рухів в УРСР та причин розпаду СРСР. Зокрема, досліджено перебіг виборчих кампаній до Верховної Ради України в 1990 та 1994 рр., передвиборчу програму, агітаційну діяльність, результати виборів. Важливе місце присвячене голосуванням Л. Кучми в період становлення України як незалежної держави та його внесок у процес державотворення в окреслений період. Особливе місце належить спогадам відомих політичних діячів про Л. Кучму як народного депутата. Важливим аспектом цього етапу життя є суміщення депутатського мандату з керівництвом ВО «Південний машинобудівний завод» та посадою прем'єр-міністра, яку він обіймав з жовтня 1992 до вересня 1993 рр. Цей досвід став визначальним у процесі становлення Л. Кучми як впливово політичного діяча та лідера. Швидка інтеграція в вищі кола політичної верхівки та авторитет зумовили балотування на президентську посаду під час дострокових президентських виборів 1994 р. і перемогу над Л. Кравчуком. Це ознаменувало початок понад десятирічного етапу в історії незалежної України, який ввійшов у суспільну свідомість як «епоха Кучми».

Ключові слова: Леонід Кучма, депутат, Верховна Рада, діяльність, виборча кампанія.

Відомості про депутатський період діяльності Леоніда Кучми є досить обмеженими, що зумовлює недослідженість цього аспекту його життя. Це питання в своїх роботах побіжно розглядали К. Бондаренко [1], Г. Корж [15], В. Литвин [19], Ю. Луканов [21]. Метою статті є аналіз депутатського періоду роботи другого українського президента. Велику роль у

процесі становлення Л. Кучми як політичного лідера відіграв його досвід у статусі народного депутата. Проте, шлях до представницького мандату розпочався в далекому 1989 р. Зокрема, в своєму інтерв'ю керівнику прес-служби ВО «Південмаш» В. Платонову генеральний директор поділився планами щодо переходу підприємства на виробництво товарів народно-